

um lausn ítaka af jörðum.

Frá landbúnaðarnefnd.

1. gr.

Ítak merkir í lögum þessum hvers konar afnot fasteignar, sem eigi eru samfara vörzlum hennar eða þess hluta hennar, sem afnotin taka til, enda sé réttur til afnotanna byggður á heimild einkaréttareðlis.

2. gr.

Lög þessi taka eigi til ítaka í aðrar fasteignir en jarðir.

3. gr.

Lög þessi taka eigi til skógarítaka né til lax- og silungsveiðitaka í ám og vötnum.

4. gr.

Á næstu 6 mánuðum, eftir að lög þessi taka gildi, skulu héraðsdómarar birta þrisvar í Lögbirtingablaðinu áskorun til þeirra, er telja sig eiga ítök í jarðir innan lögsagnarumdæmisins, um að lýsa ítaksrétti sínum innan 12 mánaða frá síðustu birtingu áskorunarinnar. Í lýsingunni skal greina efni ítaksins, hagnýtingu þess að undanfögnu og, eftir því sem unnt er, hversu það í fyrstu er tilkomið.

5. gr.

Nú hefur ítaki verið lýst samkvæmt 4. gr., og skal héraðsdómari þá senda eiganda og ábúanda jarðar þeirrar, er ítaki er lýst í, eftirrit af lýsingunni. Vefengi þeir lýsinguna, skal úr þeim ágreiningi skorið samkvæmt l. nr. 41 28. nóv. 1919. Komi engin vefenging fram innan 12 mánaða frá því jarðeiganda og ábúanda var send tilkynning þessi, skal það metið svo sem þeir viðurkenni, að lýsingin sé rétt, og skal þá þinglýsa ítakslýsingunni á varnarþingi jarðarinnar, hafi ítakinu eigi verið þinglýst þar áður.

Nú er ítaki eigi lýst samkvæmt framansögðu, og fellur það þá úr gildi. Hafi því áður verið þinglýst, skal afmá það úr veðmálabókunum.

6. gr.

Eigandi jarðar, sem ítak er í, eldra en 25 ára, á þess kost að leysa það af jörð sinni samkvæmt þeim reglum, sem hér fara á eftir.

Sama rétt á sá, sem erfðaábúð hefur á jörð, svo og óðalsmaður, að því er tekur til ítaka í óðalsjörð hans.

Nú er jörð sú, sem ítakið er í, í sameign fleiri manna, og verða þeir þá allir að vera sammála um lausn ítaksins af jörðinni.

7. gr.

Nú vill eigandi leysa ítak af jörðu sinni, og skal hann þá snúa sér til ítaks-hafans um það. Náist eigi samkomulag um lausn ítaksins, getur lausnarbeiðandinn fengið dómkvadda tvo óvilhalla menn og lagt málið undir álit og mat þeirra. Matsmenn þessir skulu meta annars vegar hagsmuni ítakshafa af notkun ítaksins og hins vegar hagsmuni lausnarbeiðandans af því að fá það leyst af jörð sinni. Er ítaksbafa þá því aðeins skylt að hlita lausn ítaksins, að hagsmunir hans af ítakinu séu metnir mun minni en hagsmunir lausnarbeiðandans af því að fá það leyst af jörðinni.

8. gr.

Nú eiga tvær jarðir ítök hvor í annarrar land og leysir eigandi annarrar jarðarinnar ítakið af henni, og er það þá á valdi eiganda hinnar jarðarinnar, hvort hann leysir einnig ítakið af jörð sinni.

9. gr.

Nú hefur ítak verið leyst af jörð, sem í leiguabúð er, og getur landsdrottinn þá látið fara fram endurmat á landskuld ábúandans. Sama rétt á leiguliði, er ítak, sem ábylisjörð hans fylgdi, hefur verið leyst af jörð þeirri, er það var í. Endurmat þetta framkvæma úttektarmenn.

10. gr.

Aðili, sem eigi vill una álits- og matsgerð dómkvaddra manna, er ræðir um í 7. gr., getur skotið henni til yfirmats þriggja dómkvaddra óvilhallra manna. Kostnaður við undirmat greiðist af þeim aðila, sem æskir þess, svo og við yfirmat, ef engin breyting verður á matinu honum í vil; ella greiðist kostnaður við yfirmat að hálfu af hvorum aðila.

11. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Frv. þetta er flutt að beiðni landbúnaðarráðherra, en nefndarmenn áskilja sér óbundna afstöðu til málsins. Frv. fylgdi svo hljóðandi greinargerð:

Fyrir síðasta Alþingi lá frumvarp til laga um rétt manna til kaupa á ítökum, og náði það eigi fram að ganga. Landbúnaðarráðherra lagði mál þetta fyrir búnaðarþing með tilmælum um, að það kysi tvo menn í nefnd til að athuga frumvarpið, en sjálfur mundi hann tilnefna þriðja manninn, er vera skyldi formaður nefndarinnar. Til þess nefndi ráðherra svo prófessor Ólaf Lárusson, en búnaðarþing kaus í nefndina þá Einar Ólafsson í Lækjarhvammi og Pál Zóphóniasson búnaðarmálastjóra. Nefnd þessi hefur samið frumvarp þetta.

Eins og kunnugt er, er fjöldi ítaka í jarðir hér á landi. Flest þeirra eru margra alda gömul, og um mörg þeirra er nú svo komið, að þau eru ítakshafanum að litlu eða jafnvel engu gagni og um önnur er svo farið, að landsafnot þau, er þau veita heimild til, mundu miklu hagkvæmari í höndum þess manns, er býr á jörð þeirri, sem þau eru í, en í höndum ítakshafans. Þegar svo stendur á, virðist æskilegt, að ítaksþolinn geti leyst þau af jörð sinni og fengið sjálfur þau afnot jarðarinnar, sem ítakið veitir ítakshafa. Löggjafinn hefur og áður sett ákvæði, er miða að því að koma hlunnindum, sem frá jörðum hafa verið skilin, aftur undir þær. Þannig hefur lausn veiðiítaka í ám og vötnum verið heimiluð, sbr. l. nr. 61 23. júní 1932, 3. gr., l. nr. 28 13. jan. 1938, l. nr. 112 9. okt. 1941, 3. gr., og l. nr. 40 30. júní 1942, 1. gr. Sama er um skógarítök að segja, sbr. l. nr. 100 14. júní 1940. Það er og bannað með lögum að skilja sum hlunnindi, sem fasteign fylgja, frá henni, veiðirétt, sbr. tilsk. 20. júní 1849, 4. gr., veiðirétt í ám og vötnum, sbr. l. nr. 112 9. okt. 1941, 2. gr., rétt til vatns, sem á fasteign er, til heimilis- eða búsparfa, eða jarðræktar á henni, sbr. l. nr. 15 20. júní 1923, og jarðhitaréttindi, sbr. l. nr. 98 14. maí 1940, og ber þetta allt vott um þá stefnu löggjafans að tryggja það, að eðlileg gæði fasteigna fylgi þeim sjálfum og séu nytjuð í sambandi við notkun þeirra. Heimild sú, sem frumvarp þetta veitir til lausnar ítaka af jörðum, er spor í þessa sömu átt.

Um einstakar greinar frumvarpsins skal þetta tekið fram:

Um 1. gr.

Hér er fylgt hinni venjulegu fræðilegu skýringu á því, hvað ítak sé. Að þess er getið sérstaklega, að afnotarétturinn skuli byggður á heimild einkaréttareðlis, er gert til að taka af allan vafa um það, að lögin taki eigi til afnota, sem almennar reglur laganna leyfa.

Um 2. gr.

Eigi þykir ástæða til að heimila lausn á ítökum í aðrar fasteignir en jarðir. Lögin taka því ekki til ítaka í kaupstaðarlóðir eða í afrétti, sem sveitarfélög eiga.

Um 3. gr.

Um lausn ítaka þeirra, er hér greinir, eru sérstök lagaákvæði sett, sjá hér að framan, og þykir eigi ástæða til að haggja þeim.

Um 4. og 5. gr.

Með greinum þessum er stefnt að því að fá fullkomið yfirlit yfir ítök þau, sem talin eru vera í jarðir í landinu. Í landamerkjaskráum og öðrum jarðaskjölum eru oft greind ýmis ítök, sem jörðinni fylgi, en hætt er að nota, ef til vill fyrir löngu. Má búast við, að ítakshafarnir láti sig oft litlu skipta um þau og vanræki að lýsa þeim, og hverfa þau þá af jörðunum, og er slík hreinsun æskileg. Þessi leið var og farin, að því er skógarítök snerti, með l. nr. 100 14. júní 1940.

Um 6. gr.

Ætla má, að ítök, sem til þess að gera nýlega hafa stofnast, eigi meiri rétt á sér en ítök, sem eldri eru, og því er lausnarheimildin bundin við, að ítakið hafi náð tilteknum aldri, sem hér er settur 25 ár. Að öðru leyti þarf greinin eigi skýringa við.

Um 7. gr.

Hér ræðir um, hversu ítök skuli leyst af jörðu. Skal í því sambandi sérstaklega lögð áherzla á hagsmunamat það, er greinin mælir fyrir um. Með því á að tryggja það, að ítaksnotin komi að sem mestu gagni, að ítakshafinn geti notið þess áfram, svo framarlega sem hagsmunir lausnarbeiðandans af notkun þess eru eigi mun meiri en hagsmunir hans.

Um 8. gr.

Hér er um gagnkvæm ítök að ræða, en það er eigi sjaldgæft, að ítök séu með þeim hætti. Svo getur staðið á, að engin þörf sé á því að leysa þau af báðum jörðunum samtímis, og er það því látið vera á valdi þess, sem lausn verður að sæta, hvort hann óskar, að ítakið sé einnig leyst af jörð hans.

Um 9. gr.

Lausn ítaka af leigujörð getur skipt máli fyrir leiguliðann. Ekki þótti samt ástæða til að binda lausnina við samþykki hans, en landeiganda eða leiguliða eftir atvikum veitt heimild til endurmats á landskuldinni.

Um 10. gr.

Parfnast ekki skýringa.